

بسم الله الرحمن الرحيم

عنوان

سبک زندگی خانواده متعالی از منظر قرآن

استاد راهنما: حسینعلی شیخ

تهیه کنندگان

زهرا قره خانی، فاطمه دروهی، مریم نوروزی¹

چکیده

یکی از مهمترین، بنیادی ترین و کوچکترین رکن و نهاد اجتماعی که از دیر زمان تاکنون با ضرورت زندگی و سرشت و طبیعت سازگار بوده و همیشه درصدد فراهم نمودن زمینه های لازم جهت رشد و تعالی انسان برآمده؛ «خانواده» است. این نهاد مقدس به شرط ثبات، تحکیم و پویندگی از اهمیت خاصی برخوردار است زیرا اولین آموزشگاه و پرورشگاه انسان، منتقل کننده ی فرهنگ و تمدن، محل کسب ارزشها و فضایل انسانی و زمینه ساز تکامل انسان سازی است. محقق در این مقاله در تلاش است به «شاخصه های خانواده متعالی از منظر قرآن کریم» از نوع توصیفی - تحلیلی، روش اسنادی و با استفاده از مدارک کتابخانه ای بپردازد. نتایج نشان داد: از نظر قرآن کریم برخی از مهمترین شاخصه های خانواده متعالی عبارتند از: برابری زوجین در فرهنگ ها و اعتقادات دینی و پایبندی آنان به ارزش ها و فرائض دینی، بهره مندی زوجین از اصالت و نجابت خانوادگی، تطبیق زندگی براساس معنویات، رضایت و خرسندی اعضای خانواده به مقدرات الهی، حاکمیت روابط منطقی و عقلانی در بین اعضای خانواده، ابراز محبت، احترام متقابل و تکریم شخصیت. نتیجه آنکه: خانواده ی متعالی بدون وجود شایستگی ها و اهداف متعالی تداومی نخواهد داشت بنابراین، شناخت شاخصه های خانواده متعالی و به کاربرتن آنها در زندگی مجالی است ارزشمند که تحت حمایت آن بشریت به پویندگی، تکامل و کمال حقیقی نائل می گردد.

کلید واژه ها

سبک ، خانواده، متعالی، قرآن کریم

¹ طلبه سطح 2؛ مدرسه علمیه الزهراء (س) آزادشهر

مقدمه

قرآن کریم همچون برترین رونوشتی از زندگی و والاترین پیشوای انسان جهت نیل او به حیات طیبه، قسمت عظیمی از آیات خود را به «خانواده» اختصاص داده است. نهادی مقدس که از جانب خداوند متعال با خلق زن و مرد و شریک قرار دادن آن دو در کنار یکدیگر کانونی مهیا می گردد تا آنها با مساعدت یکدیگر قادر باشند هستی بخش بشریت باشند. «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً...» (روم/21): یکی از نشانه های قدرت خداوند این است که برای شما از جنس خودتان همسر آفریده تا وسیله ی سکون و آرامش شما باشد و در میان شما دوستی و رحمت قرار داده است.

از نظر خداوند منان پیوند بین مرد و زن از اهمیت فراوانی برخوردار است طوری که از آن به «میثاق غلیظ» یاد نموده؛ فرموده است: «وَأَخَذْنَا مِنْكُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا» (نساء/21): و آن زنان عهد محکم از شما گرفته اند.

آیات وارده در این خصوص حاکی از آن است که منش و ماهیت آدمی وابسته به آن است و در تقدیر انسان ها و جوامع نقش مهمی برعهده دارد و از جمله عوامل مهمی است که دین مبین اسلام هیچ گونه غفلت و تسامح را برای این نهاد مقدس نمی پسندد و در مورد کوچکترین منافع و مصالح آن مقرراتی تعیین نموده است. اندیشمندان نیز بر این باورند که نهاد «خانواده» واحدی است اجتماعی با ابعاد گوناگون که طی قرون متمادی از استقامت و پویایی زیادی بهره مند بوده و با نهادهای دیگر جامعه نیز ارتباط متقابل دارد. آنان لزوم جامعه ی متعالی را در گرو وجود خانواده ی متعالی دانسته اند خانواده هایی که انسان ها در آنها به رشد و تکامل نائل می گردند پس همواره در تلاشند در حوزه های گوناگون با رویکردهای مختلف به مطالعه این واحد سرنوشت ساز اجتماعی بپردازند. اما با همه ی این اوصاف، در حال حاضر، از یک طرف نابسامانی های به وجود آمده در این نهاد مقدس و عدم التفات به اصول ضروری و ارزشهای آن که ارکان اصلی زندگی را به ورطه ی نابودی کشانیده و مهمترین علت در ارتکاب منش های هنجارشکن قلمداد گردیده و افزایش روزافزون آمار طلاق و گسسته شدن پیوند میان خانواده ها از

طرف دیگر تأثیر بسیار مخربی در جامعه به دنبال داشته (رضایی، 1400، ص 9-10) لذا، پرداختن به این موضوع یعنی «خانواده متعالی و شاخص های آن» و بدست آوردن راهکارهای لازم جهت تحکیم بنیان خانواده امری مهم و ضروری است.

بررسی های صورت گرفته در ارتباط با موضوع حاضر نشان می دهد اگرچه در این زمینه تحقیقات زیادی اعم از کتاب، پایان نامه یا مقاله صورت گرفته اما یا به صورت کلی بوده و یا برخی از ابعاد موضوع را مورد بررسی قرار داده و تحقیقی که به «شاخصه های خانواده متعالی از منظر قرآن کریم» پرداخته باشد وجود ندارد. زبه عنوان نمونه:

«سیمای خانواده متعالی در مکتب وحی» اثر بستان پور و نبوی زاده (1402)؛ «خانواده متعالی در اسلام» تألیف زینب عباسی (1401)؛ «شکل گیری خانواده متعالی در آموزه های دین» اثر رضایی (1400)؛ «شاخصه های اقتصادی خانواده متعالی با تأکید بر آیات و روایات» اثر خجسته (1400)؛ «خانواده متعالی در پرتو آموزه های اسلامی» اثر رضازاده عسگری (1399)؛ «خانواده متعالی در سایه حاکمیت حقوق عاطفی» اثر افروز (1398)؛ «شاخصه های خانواده متعالی در سبک زندگی قرآنی» اثر اخلاقی (1397)؛ «خانواده متعالی از منظر قرآن» تألیف تقی زاده (1396)؛ «بایسته های خانواده متعالی در سبک زندگی اسلامی در قرآن و حدیث» اثر مرضیه محمدزاده (1394)؛ خانواده متعالی: با تأکید بر آموزه های اسلام» اثر نیازی (1393)؛ «بایسته های رفتاری خانواده متعالی از منظر قرآن و روایات» اثر محمدی (1393).

آثار فوق نشان می دهند که داشتن خانواده متعالی نیاز درونی هر انسانی است تا قادر باشد در چنین محیطی به تکامل و شکوفایی استعدادهای انسانی خویش بپردازد و به زندگی پاک و مطهر الهی نائل گردد زیرا خداوند متعال خود فرموده است: «مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنْثَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيَاةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ» (نحل/97)؛ هر کس از مرد و زن کار نیکی به شرط ایمان به خدا به جای آرد ما او را به زندگانی خوش و با سعادت زنده ابد می گردانیم و اجری بسیار بهتر از عمل نیکی که می کردند به آنان عطا می کنیم.

آنچه لازم است در این باره بدانیم آنکه؛ چنین خانواده‌ای چگونه محقق می‌شود و لازم و ضروری است از چه شاخصه‌هایی برخوردار باشد. موضوعی که در این مقاله با عنوان «شاخصه های خانواده متعالی از منظر قرآن کریم» در تلاشیم به بررسی آن بپردازیم و به این سؤال پاسخ دهیم که: «از نظر خداوند متعال در کتاب شریف قرآن کریم؛ خانواده ی متعالی از چه شاخصه هایی برخوردار است؟».

مفهوم خانواده

خانواده در لغت به معنای خاندان، دودمان، زن و فرزند(عمید، 1389، ذیل واژه)؛ اهل خانه، مجموعه خویشاوندان، خاندان، تیره؛ مجموعه افراد دارای پیوند سببی یا نسبی که زیر یک سقف زندگی می‌کنند (معین، 1386، ذیل واژه)؛ تبار(دهخدا، 1377، ذیل واژه) و در اصطلاح عبارت است از مجموعه افراد شامل پدر، مادر و فرزندان که از طریق زناشویی و همخونی گرد هم آمده‌اند(شعاری‌نژاد، 1375، ص 157)؛ نهادی که بر پایه ازدواج مرد و زن شکل گیرد، با تولیدمثل توسعه یابد و نهاد، اساس سازندگی شخصیت انسان و مهم‌ترین عامل تکامل جامعه بشری باشد(محمدی ری شهری، 1387، ص 41)؛ واحد اجتماعی ناشی از ازدواج یک زن و یک مرد که فرزندان پدید آمده از آنها، آن را تکمیل کنند(قائمی، 1393، ص 32)؛ واحد اجتماعی مشتمل بر زوج متأهل و فرزندان آنها که در خانه ای با هم زندگی کنند(محمودیان، 1387، ص 77).

اهمیت و ضرورت تشکیل خانواده و جایگاه آن در قرآن کریم

بی شک انسان کامل کسی است که خود را زیر پوشش دین خدا قرار دهد و در ترک و فعل خویش، تابع دستورات دین باشد؛ یعنی ترک کند آنچه را دین نخواست و انجام دهد آنچه را دین خواسته است و اگر لازم باشد که برای رسیدن به کمال از یک نردبان چند پله ای صعود کند، به طور حتم اولین پله این نردبان تشکیل خانواده است(مکارم شیرازی، 1385، ص 61). موضوعی که در قرآن کریم بسیار به آن بها داده شده زیرا خانواده، خشت بنای اجتماع است. اگر خانواده سالم، متعالی و استوار باشد، می توان به

داشتن جامعه ای سالم، متعالی و استوار، امیدوار بود همچنان که اگر خشت سالم و محکم داشته باشیم، می توانیم امیدوار باشیم ساختمانی محکم و مستحکم بر سر پای آوریم (بهشتی، 1396، ص 3). با این اوصاف اهمیت و ضرورت تشکیل خانواده و جایگاه آن تا به آن حد است که خداوند متعال در قرآن کریم یک عذر تقریباً عمومی و بهانه همگانی برای فرار از زیر بار ازدواج و تشکیل خانواده مسأله فقر و نداشتن امکانات مالی را رد می کند و می فرماید: از فقر و تنگدستی آنها نگران نباشید و در ازدواج بکوشید چرا که «إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ» (نور/32): اگر فقیر و تنگدست باشند خداوند آنها را از فضل خود بی نیاز می سازد (مکارم شیرازی، 1386، ص 197).

بررسی آیاتی نظیر آیه ی فوق نشان می دهد خانواده، نخستین نهاد اجتماعی است که در زندگی جمعی انسان شکل گرفته و مهمترین نقش را در توسعه و رشد مراحل حیات بشر در امتداد تاریخ انسان از خود نشان داده و از ابتدا تاکنون و تا فرجام زندگی، نسبت به سایر نهادهای اجتماعی از ارزش و اهمیت خاصی برخوردار بوده و خواهد بود و هیچ نکته ای در بحث این موضوع نادیده انگاشته نشده است ولی با همه این ها، متأسفانه امروزه در اثر توسعه فزاینده وسایل و ابزار رسانه های الکترونیکی و تهاجم گسترده فرهنگ انحطاط و ضد اخلاق، نظام مقدس خانواده دچار تزلزل و بحران شده و زن و مرد که مهمترین رکن نظام مقدس خانواده به شمار می روند، کمتر به آن بها داده می شود و این در حالی است که درباره این نظام مقدس و شکل گیری، اهمیت و جایگاه آن، رهنمودهای فراوانی در متون دینی ما اعم از کتاب و سنت وارد شده بعنوان نمونه آنجا که خداوند متعال از زن و مرد به عنوان لباس یاد نموده، می فرماید: «هِنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ» (بقره/187): آنها لباس شما هستند و شما لباس آنها؛ هر دو زینت هم و سبب حفظ یکدیگرید. این آیه نشان می دهد لباس وسیله پوشش و حفاظت برای بدن است. زن برای مرد و مرد برای زن به عنوان لباس و پوشش می باشد که همدیگر را از آلودگی و فجور محافظت می کند (طباطبایی، 1390، ص 245).

دیگری بازگو نکنند و ... زیرا به درستی می دانند در این صورت است که حریم های شخصی شکسته نمی شود و همگان در تلاش برای حل و فصل مسائل خانواده و مرتفع کردن آن برخوانند آمد و یقین دارند که به تعبیر قرآن این گونه پیوند میان آنها میثاق غلیظ است و به هر دلیل نباید حرمت شکسته شود. «وَأَخَذْنَ مِنْكُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا» (نساء/21): و آنان زنان عهد محکم از شما گرفته اند.

البته خداوند متعال تنها درباره ی خانواده به احترام متقابل و تکریم شخصیت فرمان نمی دهد بلکه همگان را به این موضوع فرا می خواند و می فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرُ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسَى أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ مِنْ نِسَاءٍ عَسَى أَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الْأَسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ وَمَنْ لَمْ يَتُبْ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ» (حجرات/11): ای اهل ایمان، مؤمنان هرگز نباید قومی قوم دیگر را مسخره و استهزا کنند، شاید آن قوم که مسخره می کنند از خود آنان بهتر باشند. و نیز بین زنان با ایمان قومی دیگری را سخریه نکنند که بسا آن قوم از خود آن زنان بهتر باشند، و هرگز عیبجویی (از همدینان) خود مکنید و به نام و لقب های زشت یکدیگر را مخوانید که پس از ایمان به خدا نام فسق (بر مؤمن نهادن) بسیار زشت است و هر که توبه نکند چنین کسان بسیار ظالم و ستمکارند.

آیه ی فوق حاکی از برخی وظایف مسلمانان و رعایت احترام متقابل آنان در برابر یکدیگر است . خداوند متعال مسلمانان را به برخی از وظایف آشنا می کند و مسلمانان را از انجام برخی دیگر از این اعمال برحذر می دارد و از همگان می خواهد خطاهای یکدیگر را نادیده بگیرند «... وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ» (نور/22): آنها باید عفو کنند و چشم بپوشند. آیا دوست نمی دارید خداوند شما را ببخشد؟ و خداوند آمرزنده و مهربان است.

با توجه به تمامی مطالبی که در این زمینه ارائه گردید می توان گفت: زندگی انسان با منطق «عقل پذیر» می شود و با « احترام و تکریم شخصیت» دلپذیر اما هیچکدام به تنهایی برای یک زندگی متعالی کافی نیست و همه ی این موارد در کنار هم گرمابخش یک زندگی متعالی خواهد بود.

نتیجه گیری

«خانواده» یکی از نعمتهای الهی است که خداوند متعال از جنس انسان برای خودش همسر و فرزندی قرار داد تا به باطل ایمان نیاورده و به نعمت خدا کفر نورزند: «وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ بَنِينَ وَحَفَدَةً وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ أَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَتِ اللَّهِ هُمْ يَكْفُرُونَ». در میان این خانواده ها «نا اهلان» از فرامین الهی سرپیچی کردند و یکتا بودن خداوند متعال و الزامات آن را در اعتقاد، اخلاق و ... جزو اصول اساسی قرار ندادند و در مقابل برخی دیگر که از آنها به «خانواده متعالی» یاد شده با شاخصه هایی چون: برابری زوجین در فرهنگ ها و اعتقادات دینی و پایبندی آنان به ارزش ها و فرائض دینی، بهره‌مندی زوجین از اصالت و نجابت خانوادگی، تطبیق زندگی براساس معنویات، رضایت و خرسندی اعضای خانواده به مقدرات الهی، حاکمیت روابط منطقی و عقلانی در بین اعضای خانواده، ابراز محبت، احترام متقابل و تکریم شخصیت؛ درصدد ایمان به خدا و گردن نهادن به فرامین الهی برآمدند و همواره کوشیدند روابط بین اعضای خانواده را براساس اندیشه توحیدی بنا نمایند. مقاله حاضر با عنوان «بررسی شاخصه های خانواده متعالی از منظر قرآن» از نوع توصیفی - تحلیلی و با استفاده از اسناد کتابخانه ای به این نتایج دست یافت که: آنچه «خانواده متعالی» را در نگاه دین مبین اسلام از مقامی والا برخوردار نموده، کارکردهای منحصر به فردی است که از این نهاد بنیانی مقدس و از ازدواج؛ عهد و پیمانی الهی ساخته است. با این نوع بینش، این نهاد مقدس از یک طرف اعتبار و استحکام خویش را از خداوند متعال دریافت می‌کند و از طرف دیگر حلقه اتصال بین زندگی مادی و معنوی و تعادل بخش زندگی بشری است لذا علاوه بر آن که جایگاهی جهت امنیتی، آرامش و رشد و نمو است بایستی به عنوان مهمترین مرکز فرهنگی هر اجتماع به آن نگریسته شود زیرا پایداری این خانواده ها جهت استمرار پایداری و بالندگی جامعه و تأمین محیطی سالم برای زیستن انسان ها ضرورتی انکارناپذیر است. اهداف خانواده ایجاب می‌کند زوجین با بینش کافی از فرامین الهی و روابط میان اعضا در خانواده در استحکام و پایداری این بنا بکوشند و با انگیزه ای بیش از تشکیل خانواده بر دوام آن اصرار ورزند تا وحدت و پویایی این نهاد مقدس تا پایان حفظ گردد. بنابراین، خانواده ها با بینش و شناخت فرامین الهی می‌توانند این نهاد مقدس را در فراز و نشیب های جامعه نه تنها از هر گونه تزلزل مصون دارند

بلکه با بیان نمونه های برتر اسلامی و اطاعت از آنها امنیت، آرامش و نیل به سعادت را در تحکیم اعتقادات و رفتارهای دینی در میان اعضا نهادینه نمایند.

منابع و مأخذ

- بستان پور، محبوبه؛ نبوی زاده، صدیقه؛ سیمای خانواده متعالی در مکتب وحی، تهران: نشر ملرد به پژوه، احمد؛ ازدواج موفق و خانواده سالم چگونه؟؛ تهران: انتشارات انجمن اولیاء و مربیان، 1388.
- بهشتی، احمد؛ خانواده در قرآن؛ تهران: انتشارات بوستان، 1396.
- تقی زاده، محمد؛ خانواده متعالی از منظر قرآن؛ تهران: نشر قائن، 1396.
- حراغلی، محمدبن حسن؛ وسائل الشیعه؛ تهران: انتشارات مکتبه الاسلامیه، 1367.
- حسینی، داوود؛ روابط سالم در خانواده؛ قم: مؤسسه بوستان کتاب، 1390.
- دهخدا، علی اکبر؛ لغت نامه دهخدا؛ تهران: انتشارات دانشگاه، 1377.
- رضازاده عسگری، زهرا؛ «نقش الگوها در تربیت از منظر قرآن کریم و روایات اهل بیت (علیهم السلام)»، اولین همایش قرآن و روانشناسی، 1399 ش.
- رضایی، زهرا؛ شکل گیری خانواده متعالی در آموزه های دینی؛ قم: رسالت یعقوبی، 1400.
- ساروخانی، باقر؛ جامعه شناسی خانواده؛ تهران: انتشارات سروش، 1384.
- سویزی، مهری؛ خانواده کارآمد و متعالی؛ تهران: کتاب نیستان، 1387.
- شرفی، محمدرضا؛ خانواده متعادل، تهران: انتشارات انجمن اولیاء و مربیان، 1373.
- شعاری نژاد، علی اکبر؛ فرهنگ علوم رفتاری؛ تهران: انتشارات امیرکبیر، 1375.
- طاهری، حبیب الله؛ سیری در مسائل خانواده؛ بی جا: انتشارات بهمن، 1370.
- طباطبایی، محمدحسین؛ تفسیر المیزان؛ مترجم: سید محمد باقر موسوی؛ تهران: انتشارات اسلامی، 1390.
- عباسی، زینب؛ خانواده متعالی در اسلام؛ تهران: آزمون یارپویا، 1401.
- عمید، حسن؛ فرهنگ عمید؛ تهران: انتشارات ابن سینا، 1389.
- قائمی، علی؛ نظام حیات خانواده در اسلام؛ تهران: انتشارات انجمن اولیا و مربیان، 1393.
- کاشفی، محمدرضا؛ آیین مهرورزی؛ قم: مؤسسه ی بوستان کتاب، 1387.

- مجلسی، محمدباقر؛ بحارالانوار؛ تهران: کتابفروشی اسلامیة، 1370.
- محمدی ری‌شهری، محمد؛ تحکیم خانواده از نگاه قرآن و حدیث؛ مترجم: حمیدرضا شیخی؛ قم: دارالحدیث، 1387.
- محمودیان، حسین و دیگران؛ دانش خانواده؛ تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها، سمت، 1387.
- مصباح یزدی، محمدتقی؛ اخلاق در قرآن؛ قم: مؤسسه‌ی آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)؛ بی‌جا: 1378.
- معین، محمد؛ فرهنگ معین؛ تهران: نشر فردوس، 1386.
- مکارم شیرازی، ناصر؛ اخلاق در قرآن؛ قم: مدرسه‌الامام علی بن ابی طالب (ع)؛ 1385.
- مکارم شیرازی، ناصر؛ پیام قرآن؛ جلد 10؛ تهران: انتشارات دارالکتب الاسلامیه، 1386.
- نیازی، محسن؛ خانواده متعالی: با تأکید بر آموزه‌های اسلام؛ تهران: نشر سخنوران، 1393.
- * پایان نامه ها، فصلنامه ها، مقالات، نشریه ها**
- اخلاقی، نرجس؛ «شاخصه‌های خانواده متعالی در سبک زندگی قرآنی»؛ مطالعات علوم قرآن (جامعه المصطفی العالمیه)، شماره 3، 1397.
- افروز، غلامعلی؛ «خانواده متعالی در سایه حاکمیت حقوق عاطفی»؛ فصلنامه خانواده و پژوهش، شماره 46، 1398.
- افروز، غلامعلی؛ «عوامل مؤثر و جاذبه‌های پایدار در پیوندهای زناشویی»؛ نشریه ماهانه آموزشی تربیتی پیوند، شماره 126، 1376.
- خجسته، سیما؛ «شاخصه‌های اقتصادی خانواده متعالی با تأکید بر آیات و روایات»؛ هفتمین همایش ملی پژوهش‌های نوین در حوزه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی ایران، 1400.
- محمدزاده، مرضیه؛ «بایسته‌های خانواده متعالی در سبک زندگی اسلامی در قرآن و حدیث»؛ پایان نامه کارشناسی ارشد، رشته علوم قرآن و حدیث، مؤسسه آموزش عالی باختر ایلام، 1394.

محمدی، زهره؛ «بایسته های رفتاری خانواده متعالی از منظر قرآن و روایات»، پایان نامه کارشناسی
ارشد، رشته علوم قرآن و حدیث، دانشگاه قم، 1393.